

CHARLES DE GAULLE

ESZMÉK, TÖRTÉNELEM ÉS POLITIKA IGÉZETÉBEN

J O Ó A N D R Á S

„Ugyan miért kívánják, hogy hatvanhét évesen diktátorként kezdjek karriert?” – csattant fel Charles de Gaulle 1958 tavaszán annak a történelmi jelentőségű sajtótájékoztatónak a végén, amelyen bejelentette, hogy kész a hatalmat átvenni, amennyiben ahhoz a politikai erők többségétől – alkotmányos keretek között – felhatalmazást nyer. Franciaország ekkor súlyos időket élt, Algériában az ottani gyarmati haderő vezetői önállósították magukat, egyesek puccsra készültek, a nemzet megosztottságban és borús hangulatban tekintett az akkoriban nem sok jóval kecsegtető jövő felé. De Gaulle, aki már közel tizenkét esztendőt töltött távol a hatalomtól, egyszerre robbant be ismét – a történelemben immár másodsorra – a francia politika színpadjára. A tábornok megmutatta, hogy a sajtót ügyesen kezeli, nem jött ki a gyakorlatból a politikától való hosszas távollétének a dacára sem. Nem fásult meg a visszavonultságban töltött évek alatt, jóllehet az '50-es években az idő kezdett már-már nyomasztóan elszállni felette. Az általa korábban vártnál jócskán hosszabbra nyúlt úgynevezett „sivatagi vándorlása” után kellő érzékkel és pontosan mérte fel a politikai erőviszonyokat. Időnként bölcsen a nyugodt kivárással mellett döntött, máskor viszont – amennyiben a szükség úgy kívánta – az események felett váratlan, ám annál határozottabb politikai huszárvágásokkal vette át az irányítást.¹

A TÁBORNOK

De Gaulle igencsak hirtelen vált Franciaország 20. századi történetének főszereplőjévé a II. világháború idején. 1940. június 18-án, a BBC hullámhosszán elhangzott legendás beszédét azonban csak viszonylag kevesen hallgatták, s a rádiószózat talán még ennél is jóval kevesebbeknél érthette el a kívánt hatást. Ezután következtek még az idegen megszállás és a kollaboráció évei, ez pedig – a helyenként mégoly konok hazafias ellenállás dacára is – a németekkel való csendes, de folyamatos együttműködést jelentette.

De Gaulle, védelmi államtitkárként, csupán igen rövid ideig töltött be szerepet Paul Reynaud miniszterelnöksége alatt, 1940 tavaszán. A német haderőtől elszenvedett megalázó katonai vereség után az eredményes harc folytatását végül a Reynaud-kormány nem volt képes biztosítani. De Gaulle Londonba távozott még mielőtt a kormány lemondott, és Philippe Pétain marsall átvette a főhatalmat. A francia ellenállás lehetőségei 1940 júniusában alig-alig körvonalazódtak, a tábornok pedig nem tett még szert jelentősebb ismertségre a politikában, így azután a később kiemelkedő jelentőséget nyerő történelmi rádió-

¹ Jean-Jacques BECKER: *Histoire politique de la France depuis 1945*. Armand Colin, Paris, 1988. 75–76.

szózatnak még a szerencsétlenül megválasztott időpontja (a waterlooi csata napja és 125. évfordulója) sem tűnt fel különösebben senkinek.

A konzervatív De Gaulle, aki sokkal inkább a hadművészetben vagy a nemzeti történelem nagy kérdéseiben mélyült el korábban, mint a propaganda és a modern sajtóhadviselés rejtelseiben, eleinte rosszul viselte, hogy – Winston Churchill óhaja szerint – fotóriporterek előtt kelljen pózolni. A szereplés, és természetesen Churchill támogatása, idővel mégis kifizetődővé vált politikai síkon is, amire annál inkább szüksége lehetett, mivel a francia ellenállás, a szabad franciák irányítása tekintetében élvezett vezető szerepe 1943-ig nem állt vitán felül. Az amerikaiak ugyanis, s különösképpen Roosevelttel, a számukra kezelhetőbbnek és diplomatikusabbnak tűnő Henri Giraud tábornokot szívesebben látták volna irányító szerepben. A későbbiekben azonban nem maradt többé jelentős vetélytárs politikai téren.

A normandiai szövetséges partraszállás után De Gaulle személye a hazája felszabadításához kapcsolódó valamennyi pozitív élménnyel összekapcsolódhatott végül, ezáltal pedig – legalábbis egy darabig – leathatta mindennek politikai gyümölcsseit is. Úgy tűnt, hogy a II. világháború végén a tábornok kivételes pályafutásának a csúcsára ért, azonban a világegés súlyos következményeket hagyott hátra. Stabil kormányzás hiányában a szándékolt visszatérés a háború előtt élvezett nagyhatalmi státusz jelentette pozícióhoz – vagy épp a két háború között megszokott belpolitikai játszmákhoz – ismétlődő kudarcokat vont maga után. Egy társadalmilag és ideológiai szempontból is megosztott országnak ekkoriban éppúgy meg kellett küzdenie a világháború utáni kihívásokkal, mint – bizonyos értelemben – a saját múltjával.

A TÖRTÉNELMI NAGYSÁG BŰVÖLETÉBEN

1945-ben és a következő néhány esztendő során még inkább olyan folyamatok indultak el, melyek egész Európában a reveláció erejével hatottak. A demokratikus rend iránti bizalom nagy volt ugyan, de túlzott illúziók szintén erőre kaptak a diktatórikus rezsimek kudarcát és katonai vereségét követően. A korábban példátlan háborús pusztítás is egyértelműen az említett diktatúrák számlájára volt írható. A kommunista kihívás mindemellett továbbra sem szűnt meg, miután természetesen Moszkva szövetsége döntő volt a győzelem kivívásánál. A Szovjetunió a háború során kimerült, és rövidebb ideig még kompromisszumokra volt szorítható, de utóbb egyre növekvő mértékű fenyegetést jelentett a nyugati országok biztonságára. Új világrend volt formálódóban, amelyben a régi európai hatalmaknak jóval kisebb értékű lapokat osztottak az általuk korábban megszokottnál. A hagyományos francia *grandeur* tudata bizonyosan megrendült, márpedig az ország történelmi nagyságába és kiválóságába vetett szilárd hit De Gaulle politikai krédójának meghatározó sarokköve volt és maradt is egész élete során. A francia *grandeur* felemlítésekor gyakorta sokak szemei előtt a mértéktelen hatalmi törekvések, esetleg a túlzott nemzeti büszkeség vagy már roskatag alapokon álló nagyhatalmak külsőségeiben megnyilvánuló politikai (vagy inkább csupán protokolláris) hóbortjai jelenhetnek meg. De Gaulle esetében azonban nem erről volt szó, hanem sokkal inkább a történelem, az irodalom és a filozófia talaján álló mély és őszinte meggyőződésről, amit – úgy is, mint személyes pályájának alakulását – általános küldetesként fogott fel, lett légyen szó a francia nemzet boldogulásáról vagy éppen a nemzetek közösségének soraiban elfoglalt kitüntetett szerepről, melyet az egyensúly, a békés fejlődés szempontjából tekintett üdvösnek.

A tábornok-elnök – minden túlzástól mentesen – a történelem és a nemzeti história folyamatos bővületében élt. Nem is csoda, mondhatnánk, hiszen családja legtöbb tagjáról ez úgyszintén elmondható. De Gaulle édesapja, Henri de Gaulle latint és történelmet oktatott, de ugyanígy apai nagyapja Julien de Gaulle is történelemtanárként működött. A nagyapa munkái nagyrészt az 1789-es forradalom előtti tradicionális és katolikus Franciaország erényeit igyekeztek kidomborítani, a felesége, Joséphine Maillot pedig szintén igen termékeny

a tábornok
a történelem
bűvületében élt

A haza pártján – Charles de Gaulle a '20-as évek első felében, a II. világháború alatt és 1963-ban (Wikimedia Commons)

szerzőnek számított; egészen hihetetlennek tűnik, de a művelt asszony mintegy nyolcvan különféle kötet szerzője volt, és újság-szerkesztőként is tevékenykedett. Az értelmiségi létforma a házaspár anyagi megerősödését nem tette lehetővé, de bizvást állíthatjuk, hogy a maguk módján bőséggel és hosszú időre adtak szellemi útravalót, tartást, valamint szilárd öntudatot a család következő generációi számára. De Gaulle büszke volt rá, hogy apja és nagyapja gondos kutatásai révén családfáját évszázadokra vissza tudta vezetni, arra pedig nem kevésbé, hogy felmenői a vidéki nemes-ség hagyományait és értékeit rendületlenül őrizték a katolikus hit-tel egyetemben. De Gaulle-nak a városi világtól távolabb eső, az ország vidéki szegleteiben meggyökeresedett kismemességnek (*la petite noblesse de campagne*) hagyományos, tiszta erényeibe és erkölcsi felsőbbrendűségébe vetett hite aligha rendült meg élete során, hajlott továbbá arra, hogy ezt a morális fölényt a városi elitek és a párizsi finánc-tőkések világával állítsa szembe.²

Minden túlzás vagy egyéb fellengzősség nélkül aláhúzható itt, hogy De Gaulle kettős értelemben írta Franciaország történetét: sorsfordító események felett íróasztala mögött elmerengő, majd szorgalmasan munkához látó történetíróként csaknem ugyanannyira, mint a politika nagy hatású, aktív szereplőjeként. Még katonai témájú írásait is áthatotta a múlt elemző feltárása iránti rajongás. Fiatalkorától szinte falta a könyveket az irodalmi művektől a filozófiai és társadalmi kérdéseket taglaló írásokig mindenből merítve. Ugyanakkor nem érdektelen rámutatni arra sem, hogy nézeteinek jelentős hányada és ízlése is jórészt kialakultak már az I. világháború idejére, miközben a sors (és a történelem) csak jóval később adott rá lehetőséget, hogy mindazt, amit szelle-mi tőkeként önmagában felhalmozott, a politika gyakorlatában is kamatoztathassa. De Gaulle háborús emlékiratainak a nyitó-mondatában megfogalmazott, szállóigévé vált szavakat más alig-ha vethette volna papírra, mint olyan valaki, akinek szilárd meg-győződése, hogy az országok és nemzetek története nem csupán kedvező vagy kedvezőtlen végkimenetelű kölcsönhatások ösz-szessége, hanem sokkal inkább a gondviselés által kijelölt úton haladó, szellemében és kultúrájában egybeforrott közösségek fej-lődése. A nemzet így nem csupán önmaga fennmaradását és jólé-tét biztosítja, hanem egyben küldetést is teljesít: „egész életemben – írta hazájáról – megvolt a magam sajátos elképzelése Francia-orzágról”. A De Gaulle-i felfogásban az ország és nemzet állandó tulajdonságokkal, alig változó magatartásformákkal jellemezhe-tő, akárcsak egy emberi személy, a történelme pedig a nemzeti géniusz egymással ellentétben álló pozitív vagy – éppenséggel ellenkezőleg – nagyon is negatív megnyilvánulásainak a dialek-tikáján keresztül ragadható meg.³

Charles de Gaulle számára a Haza (és e kontextusban a nagy kezdőbetű, úgy hisszük, indokolt) nem elvont fogalom volt tehát, hanem egyfajta léleteli személyiség, amely persze a nyelvtani ne-me mellett (eszmeileg és érzelmileg minden szín alatt) csakis egy pompás nőalak képében jelenhetett meg. A nőknek pedig – fő-képp Franciaországban – a lovagiasság és a gáláns attitűd minden-kor kijárt. A fiatal Charles túlradó lelkesedését eme Haza iránt vers formájába öntötte, ami e sorok íróját Petőfi *Egy gondolat bánt engemet...* című költeményére emlékeztette. Az egyik versszaknak

2 Julian JACKSON: *De Gaulle*. The Belknap Press of Harvard U. P., Cambridge, 2018. 7–8.; *Charles de Gaulle, la conquête de l'histoire: exposition, 16 juin-14 octobre 1990*, Bibliothèque nationale. szerk. Michèle LE PAVEC-DORSEMAINE. Bibliothèque nationale, Paris, 1990. 37–38.

3 Maurice AGULHON: *De Gaulle et l'histoire de France. Vingtième Siècle, revue d'histoire*. 1997/Január–március. 3–5.

még a konkrét szavai is jól egybecsengenek a magyar költő szavaival: „Ha meg kell halnom, azt kívánom, történjék ez a csatamezőn”, azaz voltaképp: „Ott essem el én / A harc mezején”.⁴ Nem közömbös e helyütt az sem, hogy e lángoló, áldozatkész hazaszeretet (mely a Nagy Háború poklában a fiatal De Gaulle halált megvető bátorságában, katonai vezetőként tanúsított erényeiben meg is nyilvánult) megfogalmazása mögött Charles Péguy költő, publicista és gondolkodó inspiratív hatása állt.⁵

Péguy 1914-ben elesett a fronton, életútja pedig sajtóságosan alakult, a szocialista radikalizmustól a katolikus egyház kebelére való kései megtérésen át jutott ugyanis el az átszellemült, már-már misztikus hitig, mely végül túlzott nacionalizmusba és – a világháború kitörését megelőzően – a legharciasabb megnyilatkozásokba torkollott (az 1914-ben meggyilkolt Jean Jaurès például árulónak titulálta, mert az a háború ellen foglalt állást). A De Gaulle által igen kedvelt Péguy így tulajdonképpen a maga személyében testesítette meg azokat az ellentmondásokat és szellemi hatóerőket, amelyek nagyban mozgatták Franciaország politikai történéseit a 20. század első felében. Munkássága iránt De Gaulle egyenesen csodálattal adózott. Péguy megpróbált túllépni egyrészt a katolikus konzervatívok, valamint a monarchista tradicionalisták, másrészt pedig a republikánus liberálisok és a radikális szekularizáció hívei vagy éppenséggel a marxista munkásmozgalom között feszülő ellentéteken, hidat verve az antagonisztikus küzdelmüket vívó szellemi-politikai csoportosulások közé. Az ilyesfajta próbálkozásokat nem koronázhatta siker a Dreyfus-per során kettészakadt, tartósan megosztott politikai életben.⁶ A késhegyig menő politikai és szellemi küzdelmekből egyre inkább meghasonlottság és fásultság fakadt, ezek pedig sokak – így De Gaulle szerint is – a nemzet erőit gyengítő hatást gyakoroltak, végül pedig egyik alapvető okává lettek mindannak a megszegyenítő történelmi helyzetnek, melyet egyetlen szó (azaz helynév) írhat le érzékletesen: Vichy.

De Gaulle szilárd meggyőződése volt, hogy egy megosztott, végletesen elkülönülő politikai székértáborokba tömörült nemzet sikeres nem lehet, ezért a helyes politika nem is várhat eredményeket attól, hogy a maga öncélú módján, ezeket a mély, történelmi gyökerű ellentéteket tudatosan csak a maga javára aknázza ki. Az igazi, nemzete iránt mélyen elkötelezett államférfi küldetése tehát abban áll, hogy amennyire ez számára csak lehetséges, emelkedjék felül a hétköznapi politikai vagdalkozásokon és a pártoskodáson, s adja meg a tekintély, a józan ész, valamint a múlt tanulságainak a talaján állva az adekvát válaszokat a kor nagy kihívásaira. Mindez persze csak egy megfelelő, teljességgel legitimnek ítélt és egyúttal a nemzeti tradícióknak is megfelelő állammodell keretei között lehetséges igazán. De Gaulle szerint az egyszerű, racionális politikai számítás az igazán válságos időkben – mikor például a nemzeti függetlenség a tét – könnyen tévutakra sodorhatja a döntéshozókat. Az imént említettekre utalt egy 1942-es beszédében: eszerint a racionálisak „túlélnek”, a szenvedélyesek viszont valóban „élnek”, míg végül az utóbbiaktól a sors mégsem tagadja meg – ha valamivel később is – a túlélést (szemben Vichy Franciaországnak a további pusztaság létezéséig tett elvtelen kompromisszumaival).⁷

Pályafutásának csúcspontján, elnökként, De Gaulle azt mégsem állította azért, hogy az ideológiai nézetkülönbségek és a belőlük táplálkozó hatalmi versengés valami eleve kárhozatos jelenség volna, időnként pedig határozottan el is helyezte önmagát a politikai nézetrendszerek küzdelmében. Úgy vélekedett, hogy a politikában sikeressé váló személynek vagy irányzatnak a hatékony cselekvés érdekében ki is kell aknáznia az adott pillanatban éppen élvezett hatalmi pozícióit, azokból könnyelműen nem feladva semmit – legalábbis elvi vagy túlonúl idealista megfontolások alapján. Amikor a '60-as években az In-

**nemzete iránt mélyen
elkötelezett államférfi**

⁴ Uo. 5.

⁵ JACKSON: *L.m.* 26–27.

⁶ Péguy mély hatásáról De Gaulle gondolkodására, az alábbi fejtegetések szempontjából is, lásd: Uo. 18–21., 398., 569., 773.

⁷ A beszéd átiratát és az eredeti hangfelvételt lásd: *Charles de Gaulle, Paroles publiques*. Fondation De Gaulle-INA, Médiatheque. <<https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00307/discours-pour-le-deuxieme-anniversaire-de-la-france-libre.html>>

formációs Minisztérium akkori, még igen fiatalnak mondható vezetője, Alain Peyrefitte egyszer szóvá tette a tábournoknak (aki egyébként többnyire hatékonyan találta meg annak módját, hogy az állami médiában és különösképpen a televízióban ne hagyjon számottevő teret politikai ellenfeleinek), hogy médiapolitikája nem éppen „liberális”, az elnök keresetlen, ámbátor feltehetően atyai hangvételű szavakkal dorongolta le: „Liberális, liberális, Ön azt nevezi liberálisnak, aki a hatalmat feladja mások kedvéért, hogy azután azok gyakorolják helyette [...] A szerepünk nem az, hogy a gyeplőt a kezünkől kiereszük, hanem hogy a hatalmat szilárdan kézben tartjuk”.⁸

SZELLEMI HATÁSOK: ÍRÓK, GONDOLKODÓK, FILOZÓFUSOK

Noha a 20. század kiemelkedő történelmi figurája, motivációit, belső világát mindazonáltal kevésbé ismerjük, nálunk Magyarországon pedig viszonylag szerény számú vele kapcsolatos, igazán mélyenszántó munka látott napvilágot, azok is jobbára az utóbbi két évtized során.⁹ A frankofon kultúra iránti érdeklődés nálunk nem túl nagy, így aztán a francia belpolitika és alkotmányos berendezkedés sem áll igazán a magyar tudományos vagy akár közéleti, publicisztikai írások középpontjában. Keveset mondanak – még az egyébként a francia kultúra vagy aktuálpolitika iránt jobban érdeklődők számára is – azoknak a szerzőknek a nevei, akiknek a gondolatvilága erősebben hatott De Gaulle politikai nézetrendszerére, majd rajta keresztül (természetesen igen közvetetten) a máig stabilnak bizonyuló V. Köztársaság egész berendezkedésére. Az immár több mint hatvan éve kialakított alkotmányos rend a maga általános kereteivel voltaképp kilenc évtized vajúdását követően, krízisek és háborús kihívások után, ismét csak egy válságos helyzetben, annak megoldásaként jöhetett létre.

Az emberi küzdelem és a személyes dráma már fiatalon is megragadták De Gaulle fantáziáját az irodalmi művekben. Kedvenc szerzői Edmond Rostand – akinek híres *Cyranójából* bármikor szó szerint tudott idézni –, illetve Pierre Corneille voltak (utóbbtól a *Le Cid*, amelyből időnként szintén hosszú részleteket idézgetett tisztán emlékezetből, a költő gondolatait időnként a beszédeibe is beleszóve). Péguyt már említettük, de mások – különösen a politikai vagy ideológiai kérdések mezsgyéjén haladva – gondolataikkal talán még többet is nyújtottak a tábornok-elnök szellemi kelléktárának bővítéséhez. A Nagy Háború időszakának franciaországi korszellemét alakítók közül a görög felmenőkkel bíró Ernest Psichari említhető még, aki nem mellesleg a híres bibliakutató, történész és sémi filológus Ernest Renan unokája volt, s Péguyhoz hasonlóan már a háború korai heteiben hősi halált halt. Akárcsak Renannál, akinek apja törőlmetszett republikánus, anyja viszont királypárti volt, nála is viaskodott egymással a köztársaságpárti radikalizmus és a misztikus rajongásra is gyakorta hajló francia katolicizmus, ami végül a megszemélyesülő Szent Haza szolgálatában feloldást nyerhetett. A királypárti, de emellett kétségtelenül már a szélsőjobboldal képviselőjeként definiálható Charles Maurras, az *Action française* szerkesztője ugyancsak hatott a fiatal De Gaulle-ra, bár utóbbi munkáiban nem hivatkozott rá. (Az 1945 utáni új Franciaországban Maurrasnak – immár élete alkonyán – bíróság elé kellett állnia a Vichy-rendszerrel való kollaborációja miatt.)

A legkülönbözőbb szellemi hatások érték tehát De Gaulle-t, azonban olvasmányait minden bizonnyal a saját, eredeti meglátásai és tapasztalatai alapján értékeltte. Miközben az eredetileg lelkesen Dreyfus-védő (*dreyfusard*) Péguy és a kérlelhetetlenül Dreyfus-ellenes (*anti-dreyfusard*), antiszemita Maurras egy-

⁸ Idézi: JACKSON: *l.m.* 625.

⁹ A hazai szakirodalomból lásd bővebben: BALÁZS Gábor: Egy francia jelenség: a gaulle-izmus. *Beszélő*, 2009/ május.; GARADNAI Zoltán: *Franciaország keleti nyitási politikája és a magyar–francia kapcsolatok története, 1963–1968*. Gondolat, Bp. 2013.; LUKÁCSI Tamás: A tegnapelőtt és a holnapután embere: Charles de Gaulle. *Kommentár*, 2008/3.; M. SZEBENI Géza: *Charles de Gaulle: egy konzervatív forradalmár*. Magyar Szemle Alapítvány, Bp. 2012.; Soós Eszter Petronella: *A XXI. századi gaulle-izmus a kortárs politikatudomány fogalmi tükrében*. Doktori értekezés, ELTE ÁJK, Politikatudományi Doktori Iskola, 2019. és Uő: Hagyományörzők és kései utódok: kortárs gaulle-ista pártok, szervezetek és a kutatás helyei. *Kommentár*, 2014/5–6.

aránt a III. Köztársaság parlamentarizmusának az ellenzőivé lettek, utóbbi (antirepublikánus érzelmektől és némi idegengyűlölettel fűtve) meg kívánta tisztítani az idegen eszmeiségbe süppedt Franciaországot, hogy az felvehesse végre a küzdelmet külső ellenségeivel, míg az előbbi egy nemes, befogadó és nagyszerű haza megvalósítását óhajtotta. Péguy volt az igazi szellemi forrás, azonban De Gaulle első könyvének dedikált példányát azért még elismerő szavakkal küldte meg Maurrasnak, és több mint valószínű, hogy a szemében végül kétségtelenül bukottnak számító író-politikus iránt később is tiszteletet érzett. Ennek kapcsán érdemes itt arra kitérni, hogy De Gaulle ideges nyugtalansággal szemlélt mindenfajta ideológiát vagy politikai alapvetést, ami túllépett egy általa egészségesnek ítélt mértékletességen, az ő szóhasználatával élve „túlzó” volt (akár retorikai értelemben, akár céljait tekintve), ilyennek tekintette a Franciaországban a két világháború közt oly igen virulens antiszemitizmust is. Miközben De Gaulle saját társadalmi közegében vagy azok körében, akikkel egy nézetben volt a legtöbb kérdésben, a baloldali vagy zsidó politikusok kifejezett gyűlölet tárgyai voltak, Léon Blumra mégis mint tiszteletre méltó államférfira tekintett. Legfeljebb annyiban ítélte meg negatívan Blum tevékenységét, amennyiben – személyes beszélgetésük alkalmával – a Népfront-kormány fejét sem tudta (ahogyan, nagy sajnálatára, másokat ugyanúgy nem) a hadsereg haladéktalan és differenciált modernizációjáról meggyőzni. Az a bizonyos „örök” Franciaország, melynek képe kora ifjúságától szemei előtt lebegett, szerinte a szellemi és erkölcsi kvalitásokkal bíró vezetők kezei alatt újulhatott meg, így a következetes, szilárd karakterrel bíró politikusok akkor is elnyerhették rokonszenvét, ha egyébként élesen eltérő ideológiai talajon álltak. Végül azután Blumnál tett látogatása mégsem maradt eredménytelen, a tankok és a modern gépesített egységek bővítése elindult, de csak túl későn.¹⁰

A politikai realizmus igazán nem tűrheti a doktriner szemléletet, hanem igyekeznie kell az eszményeket és a kor által követelt gyakorlati politikát összhangba hozni. Jóllehet De Gaulle családi tradícióiban a republikánus eszmeiség egyenesen kárhozatosnak tűnt, a királyság, az *ancien régime* iránti nosztalgia viszont meghatározó volt, mégsem gondolta egyetlen pillanatra sem, hogy a monarchia újra kívánatos, helyreállítható államforma lenne a 20. században. A patinás Capeting dinasztia dicső évszázadaira gondolva megdobbanhatott ugyan a szíve, de korának körülményei között valódi túlzás és anakronizmus lett volna a királyság restaurációja, amely felett egyszerűen eljárt már az idő. Realistaként De Gaulle számolt ugyanakkor azzal is, hogy a nemzettudat mélyebb rétegeiben az 1789 utáni nagy átalakulás és megrázkódtatások, az eszmei hasadások mély és maradandó nyomokat hagytak, így azért a ki nem mondott, nem is mindig tudatosult vagy egyenesen hártított monarchista (vagy kései bonapartista) attitűdökkel és egyéb látenciákkal a politika síkján továbbra is számolni kellett.

Még három szerzőről, gondolkodóról kell feltétlenül említést tenni. Először is Maurice Barrès íróról és politikusról, akit halálakor még korszakalkotó szerzőnek tekintettek, Henri Bergsonról a kiemelkedő filozófusról és a nála kevésbé ismert Émile Boutroux-ról, aki szintén jelentős gondolkodó volt. Mind a hármat név szerint is megjelölte De Gaulle 1938-ban írott *Franciaország és hadserege* című munkájában. Jóllehet Barrès igazi *anti-Dreyfusard* volt, és notórius antiszemita is, de a fentebb említett Maurras rigorózus királypártisága és merevsége nem jellemezte, írói tehetsége pedig kétségkívül az irodalmi nagyságok sorába emelte, így a szellemi hatása a későbbiekben széles körben érvényesülhetett. Művei a legkülönfélébb nézetek képviselői számára szolgáltak inspiratív szellemi táplálékként. Jean-Paul Sartre éppúgy említhető itt, mint a gaulle-ista André Malraux vagy François Mauriac, de éppen így a kommunista Louis Aragon is. Vichy szellemiségére gyakorolt kiváltképp erős hatása mindemellett aligha vitatható különösebben (bár 1923-ban elhunyt). Az a bizonyos, sajátos és egyéni „elképzelés” (*une certaine idée de la France*) tulajdonképpen Barréstől kölcsönzött gondolat, ami az elvont, korántsem hétköznapi, ám mégis nélkü-

**az „örök” Franciaország
lebegett szemei előtt**

¹⁰ JACKSON: *L.m.* 86–88.

lözhetetlen „nemzetépítés” szükségességét hirdette, amely egyúttal jól lefordítható a politika és a tettek nyelvére is. Sok különböző feltétel lehet lényeges egy nemzet sikeréhez, de ha nincsen jól körvonalazható elképzelése a világban betölteni kívánt szerepéről, akkor nem ismerheti fel az együttes munkálkodás fő irányait sem. Barrès gondolatvilágában ama „bizonyos” vagy „sajátos” elképzelés pedig elsősorban a tradíciókon, továbbá a földhöz és az országon belüli szűkebb pátriához való kötődésen nyugszik. Ez utóbbiak jelentőségét tekintve, De Gaulle esetében a család, Lille és Észak-Franciaország szeretete, kézzelfogható érzelmi tényezőként, jelen volt mindig is. Bergson és Boutroux a 19. századi pozitivisták szemlélet kritikusai voltak, megkérdőjelezték a társadalom vagy a politika változásainak tisztán racionális, külső és merev ok-okozati összefüggésekben történő értelmezését. Az emberi tudatban lezajló változásokban lélek és szellem hatásai szerintük a természettudományos módszerekkel nem leírható módon érvényesítik hatásukat. Bergson különösen nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy az intuíció szerepét kidomborítsa a hűvös racionalitással szemben, érzékeltette a világ jelenségeinek folyamatossága és állandósága, valamint azoknak egyidejűleg tapasztalható heterogenitása közötti összefüggéseket. De Gaulle nem titkolta Bergson filozófiájának rá gyakorolt kivételes hatását, mely alapján az ösztön és intuíció, továbbá a racionális mérlegelés együtteséből az aktív és eredményes cselekvés lehetőségeit is levezette. Érzelmek, lélek nélkül nincs igazán jó döntés, míg az értelem „fékje” nagyon is szükséges – hangsúlyozta De Gaulle egy interjúban –, melyben leszögezte, hogy „egész életében” Bergson tekintette szellemi iránytűjének.¹¹

De Gaulle 1946-os, a normandiai Bayeux-ben elmondott történelmi jelentőségű beszédében, amely egész alkotmányos gondolkodásának és politikai nézetrendszerének esszenciáját is adja, a klasszikus hellén gondolatvilágra utalva, az ideális elvek és a sokféleség között megteremthető harmonikus egység jelentőségére a következőképp hívta fel a figyelmet: „A görögök egykoron feltették a kérdést a bölcs Szólón számára: Melyik a legjobb alkotmány? Mire azt felelte: Mondjátok meg előbb azt, hogy mely nép részére és melyik korban. Ma a francia népről és a Francia Unió népeiről van szó, és pedig egy oly korszakban, mely felettébb mostoha és igen veszedelmes!”¹² A tábornok egy másik, különösen ismert beszédében, 1950 februárjában megfogalmazta, hogy Franciaországnak, mint politikai entitásnak, és egyúttal mint kisugárzással bíró nemzetközi szellemi entitásnak is, mik is lennének a legfontosabb alappillérei. Három úgynevezett „lángról” beszélt, melyeknek a tulajdonképpeni egybeolvadása adja a francia nemzeti lelkelet lényegét: elsőként – és ez egyben elgondolkozthat bennünket – a szociális eszme lángját vette sorra, mint azoknak a tápláló tüzet, akik nem kérnek a társadalmi igazságtalanságból, ezután a valós kereszténység éltető lángjára utalt, amely „ugyanazon forrásból” fakad, s e második nélkül az első sem létezhet, legvégül pedig a tradíció lángját említette. Felsorolását nyomatékos mondattal zárta: „Franciaországot nem formálhatjuk úgy, hogy közben nap mint nap megtagadjuk a múltat. Ez mind érvénnyel bír!”¹³

De Gaulle a *Rerum Novarum* pápai (szociális) enciklika korának gyermeke volt, valamint élete végéig gyakorló katolikus, aki ezen felül úgy vélekedett, hogy létezik egyfajta sajátosan francia szocialista gondolat is, amely a 19. század első felében öltött testet, de – minden jó szándéka mellett – nélkülözötte a gyakorlati szemléletet, továbbá a későbbi szocialista mozgalommal sem volt különösebben kapcsolatba hozható. De Gaulle időnként a modern ipari kapitalizmusnak az emberi munkát gépekkel felcserélő és a profit mindenhatóságát hirdető valóságával szembeni mély ellenérzéseinek is hangot adott, az ugyanis – mint fogalmazott – „megmérgezi az emberi kapcsolatokat, az államokat eszelősségbe taszítja, szétfűzza a nemzeti egységet és háborúkat gerjeszt”.¹⁴

11 Uo. 23.

12 Discours du général de Gaulle à Bayeux (1946. június 16.) *Revue française de science politique*, 1959/1. 192.

13 *Appel au rassemblement sur la France* (1950. február 11.) *Charles de Gaulle, paroles publiques*. INA-Fondation de Gaulle, Médiathèque. <<https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaulle00321/appel-au-rassemblement-sur-la-france.html>>

14 Idézi a világháború alatt, 1941-ben az oxfordi egyetemen mondott beszédet: Max-Erwann GASTINEAU: Quelle était la philosophie politique du Général de Gaulle? *Le Figaro en ligne/FigaroVox*, 2020. november 9. <<https://www.lefigaro.fr/vox/histoire/quelle-etait-la-philosophie-politique-du-general-de-gaulle-20201109>>

AZ ÁLLAM ÉS A „NEMZET VÁLASZTOTTJA”

Az ország, a haza megszemélyesített ideálja mellett, attól némiképp el is választva, jelent meg De Gaulle szemléletében az állam a maga tiszteletet parancsoló, robotsztus arculatával, amelynek az államfő nem lehetett csupán díszítő eleme, hanem éppenséggel az egyik legjobban látható tartópillért jelentette. Az állam nála valójában nem is lehetett igazán állam, ha a legitimitását nem volt képes igazolni, a demokratikus államberendezkedés pedig – a nemzeti

Gaullizmus – Charles de Gaulle Rassemblement du Peuple Français nevű pártjának választási plakátja, 1947 (Wikimedia Commons)

sajátosságok figyelembevételével kimunkált alkotmányos formában – kétség-telenül a néptől nyert legitimitást. Itt azonban a hangsúly – a demokratikus normák messzemenő tisztelete mellett is – az államon van. A De Gaulle-féle értelmezésben az állam nem lehet pusztán a néptől származtatott, elemi értelmű legitimitása révén ténylegesen működőképes is, ha – különösen a napi politikai cselekvés szintjén – valójában nem működik, nem felel meg a szerepének és nem szolgálja az őt felhatalmazásával kitüntető népet. Ennek a fajta benuhálynak egyik fő oka a tekintély és a respektus hanyatlása. A hatalom gyakorlásának a módja és eredményessége ugyanis az, ami végül megteremti a teljes és vitán felül álló legitimitást (de persze semmi esetre sem úgy, hogy a népfélség elve és a szabadság csorbuljon, mint a bonapartista berendezkedés esetében például). A demokratikus választások útján jut a hatalom az arra méltónak mutakozók kezeibe, azonban az intézmények, a pártok sokfélesége és a kebelükön belül tevékenykedő emberek végül le is rombolhatják a legitimitás imázsát. Az állam mindezek okán megköveteli – a legitimitás felől közelítetten is –, hogy legyen konkrét személyiségen keresztül megtestesülő karaktere, nagyjából úgy – a tábornok hasonlatát véve itt kölcsön – mint ahogyan az áldozópap is megtestesíti és felemeli a közösség egészét (mely, könnyen meg lehet, szét is széledne pásztora nélkül).¹⁵

A presztízs és az auktoritás tehát nem sekélyes tartalmú szólamok, hanem szorosan összekapcsolódnak a közösség alapértékeivel, azoktól pedig nem is elválaszthatók. A legitimitás, az állami felépítmény, valamint az államgépezet kielégítő működése így egymással szoros összefüggésben értelmezhetők csupán De Gaulle felfogása szerint. A hatalom gyakorlásának jogszerűsége a nép egyértelmű, ám csupán előírt időközönként, választásokon adott felhatalmazásán nyugszik, az autoritás azonban a jóval elvontabb értelmű közbizalmon, amely túlmutat akár még a többségi elven is, mely önmagában nem feltétlenül garantálja egyben a presztízst is, amint a törvényesség sem jelenti még a legitimitás teljességét. Végül minden a nemzet politikai önkifejezését kell, hogy szolgálja a nemzeti érdekek mentén. Az utóbb említett érdekeknek a szolgálatát és a közbizalom megtartását az erős végrehajtó hatalom és a polgároknak a nagyobb horderejű döntésekbe való rendszeres bevonása biztosíthatta De Gaulle felfogása szerint, így nem meglepő,

hogy az 1958-ban kibővülő elnöki hatalom mögé később az annak legitimitását nagyban megnövelő közvetlen választást állította, és gyakran élt (saját politikai jövőjének kockáztatásától sem rettenve vissza) a közvetlen demokrácia intézményével, a népszavazással. De Gaulle mindezen felül a hatalmi ágak (törvényhozás, végrehajtó hatalom és bírói hatalom) szétválasztásának alapvető normáján túl azt hangsúlyozta, hogy – legalább annyira – az ezek között fennálló egyensúly is fontos. A tábornok szerint ugyanis az ütőképes kormányzás hiánya előbb anarchiához vezet, majd a nyomában kialakuló zűrzavar épp a végrehajtó hatalom túlzott megerősítését hozhatja utóbb, egészen a zsarnoki hatalomgyakorlásig, legyen szó – mint érvelt – „egy embernek, emberek csoportjának, egyetlen pártnak vagy pártcsoporthoz tartozóknak a zsarnokságáról”.¹⁶

A nemzet – De Gaulle felfogásában – a létező legnagyobb az emberi közösségek közül, amelyen belül az egyének igazán szoros érzelmi szálakkal kapcsolódhatnak egymáshoz, tehát e közösség az, amely még valóban képes jelentős tömegeket integrálni. Egyén és társadalom a nemzet keretén belül tud szuverén egységet alkotni, így biztosítható a függetlenség és mutatható fel valamiféle nagyság, kiválóság (*grandeur*) is. E három célkitűzés mentén fogalmazódhat meg azután világosabban az úgynevezett „általános érdek” (*intérêt général*), vagyis a tulajdonképpen nemzeti érdek. Max Weber szerint az államok szilárd alapját a jogrend jelenti, s az állam különböző hatalmi eszközökkel (így például az erőszak alkalmazásával) az általánosan elfogadott jogrend talaján áll, mely végső soron egy legitimáló és mindenki által osztott közös hiten nyugszik (vagyis a legitimitás forrása is ez a hit). Ezzel tehát a jog elsődlegességét hirdeti. Anélkül,

¹⁵ Véronique ALIBERT-FABRE: La pensée constitutionnelle du général de Gaulle à «l'épreuve des circonstances». *Revue française de science politique*, 1990/5. 699–700.

¹⁶ *Uo.* 702–703.

az állam a néptől nyert legitimitást

hogy De Gaulle a stabil jogrendet mint az állam létfontosságú tartóoszlopát bármiképp megkérdőjelezte volna, előtérbe helyezte az „igazságosságot”, mint olyan igényt, mely a törvényeket igazolja, továbbá azonos súlyúnak, ha nem inkább elsődlegesnek tartotta az állam cselekvőképességét az említett „általános érdek” szolgálatában. Az alkotmányos felfogásában így a cselekvés primátusát hirdette.¹⁷

Az államférfiúi cselekvés erőteljes hangsúlyozása, egy-egy esetben vállalva még a létező jogi keretek feszegetésének az ódiumát is, a vezetőre háruló kivételes felelősség által válik érthetővé. Az elnöki hatalom így De Gaulle felfogásában nem nyugodhatott pusztán jogi alapokon, hanem az államfő mintegy a „nemzet választottja”, akinek a tisztében (implicite) benne foglaltatik, hogy a néphez közvetlenül fordulhat, a képviselői demokrácia helyett inkább – elterjedt jelzővel – az úgynevezett „plebiszitárius demokrácia” gyakorlatát honosítva meg. A tábornok, de egyben azok is, akik az elnöki székben utóbb követték őt – így nagy kritikusa és harcos politikai ellenfele: François Mitterand – az alkotmányban biztosított hatalmukat igyekeztek gyakorlati síkon messzemenően kiterjeszteni, összességében a parlamentarizmus rovására. Ebbe könnyen bele lehet látni a bonapartista felfogás érvényesülését is a kizárólag a nép által pajzsra emelt karizmatikus vezető alakján keresztül, akinek figurája nem csupán a történelemkönyvek lapjain tűnt fel, hanem valamiképp bele is ivódott a franciák lelkületébe. Ha azonban a vezetői karizmát egy politikus netán nélküli vagy egy adott szituációban a személyével kapcsolatos csodálat elpárolog (mint az lényegében az V. Köztársaság alapítójával is megesett 1968 után), akkor a gépezet működése akadozni kezd. Az is megállapítható mindemellett, hogy a hatalom kiterjesztése nem csupán a cselekvési mozgástér növelésének pozitív hozadékkal jár, hanem lehetnek negatív következményei is.¹⁸ De Gaulle számára teljesen egyértelmű volt – és ez vezetett végül mandátumának lejártá előtti lemondásához is –, hogy az elnök nem maradhat hivatalában, ha a nép őt nyilvánosan „meghazudtolja” (ahogyan ez az ország régiókra való felosztásának kérdésében kiírt népszavazáson történt 1969 tavaszán).

Az V. Köztársaság alkotmánya – noha ennek konkrét, jogi értelemben vett jelentősége nincsen – az elnök funkcióit és jogkörét rögzítve a II. fejezetében lefekteti a preambulomot, illetőleg a népfelég elvét rögzítő I. fejezetet követően, miközben a Parlamente-ről csak a IV. fejezet értekezik.¹⁹ Az 1958-as alkotmány egészét tekintve De Gaulle elgondolásai voltak mérvadóak, noha annak részletein egy egész csapat dolgozott, és sokak véleményét meghallgatták az erre illetékes, Paul Reynaud korábbi miniszterelnök (a tábornok egykori politikai mentora) által elnökölt konzultatív bizottságban. Az alkotmány tulajdonképpen atyjának tekintett Michel Debré, az új alaptörvény kimunkálásának és elfogadtatásának időszakában igazságügyi miniszter, majd 1959 januárjától, bő három éven keresztül – egy még politikailag igen kritikus időszakban – az ország miniszterelnöke lett. Debré alkotmányjogászai és politikai tapasztalattal egyaránt rendelkezett, elgondolásai alapján és betű szerint sem került végül sokkalta bővebb elnöki jogkör az alkotmányba, mint annak előtte a IV. Köztársaság idején érvényben lévőbe. Az, hogy az államfő mégis jóval nagyobb hatalommal bírt, annak az újszerű legitimitásfelfogás merőben eltérő jellegében rejlik a kézzelfogható magyarázata. Az elnök ugyanis a politikai intézmények és erőhatások tengelyébe került, mint kiegyensúlyozó elem és döntőbíró (*arbitre*), az alkotmány II. fejezetének 5. cikkelye szerint: „A köztársasági elnök ügyel az Alkotmány tiszteletben tartására. Döntőbírói ítéletével és egyeztetésével biztosítja a közhatalmi szervek szabályos működését és az állam folytonosságát”. A megfogalmazásnál főképp – talán nem véletlenül – a „biztosítja” az „állam folytonosságát” értelmezhető igen tágra is, a cikkely pedig lényegében az elnöki hatalom gyakorlásának egyetlen stabil kiindulópontja. A funkciót összességében nem egyedül a törvény betűje definiálta végül, hanem az is, miképpen gyakorolta az elnök a funkcióit, márpedig az 1958-as alkotmány elfogadását követő időszak kiváltképp válságos

17 Ruth Ann PITTS: De Gaulle et la légitimité du pouvoir. *Sociologie et sociétés*, 1970/2.; ALIBERT-FABRE: *l.m.* 704.

18 Pekka SUVANTO: *Conservatism from the French Revolution to the 1990s*. Macmillan, London, 1997. 165.

19 ÁDÁM Péter: *Franciaország alkotmányos rendje és politikai intézményei*. Corvina, Bp. 2007. 210–215.

Charles de Gaulle tábornok
(1890–1970), az V. Francia
Köztársaság államfője
(1959–1969), a fénykép
a II. világháború
idején készült, 1942 körül
(Office of War Information /
Wikimedia Commons)

volt, egy olyan időszak, amikor az államhatalom tényleges gyakorlása és legitimitása nem egyszer megkérdőjeleződött. Az aktuális kihívások és a rájuk adott válaszok szilárdították meg végül – és egyben magyarázták is – az elnöki hatalom valós természetét és határait.²⁰

Több mint hat évtized tapasztalatai alapján talán az a legérdekesebb, hogy ugyan az alkotmányos kereteket (alig titkoltan) De Gaulle „méretére” igazították, az elnöki funkciót merőben más habitusú utódjai is meg tudták tölteni a saját elképzeléseiknek és mentalitásuknak megfelelő tartalommal. Ez éppúgy igaz volt az eredetileg nem is politikusnak készülő George Pompidoura, a tábornok-elnök közvetlen utódjára, aki még határozottabb konzervatív arculatot adott a gaulle-ista politikának, vagy később Jacques Chiracra, aki a baloldali 1981-es elnökválasztási győzelmét követően sikerrel vitte véghez a jobboldali politika megújítását, mégpedig a Nagy-Britanniában és az USA-ban felívelőben lévő neo-liberális gazdaságpolitikai modell előnyös oldalainak a bemutatása által.²¹

20 John GAFFNEY: *Political Leadership in France. From Charles de Gaulle to Nicolas Sarkozy*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010. 22–23., 29–31.

21 SUVANTO: *I.m.* 167–169.

EGY MEGHATÁROZÓ ÉVTIZED

De Gaulle évtizedéről szólni nem jelent túlzó megállapítást, Franciaország és a világ is átalakult, történelmi léptékkal mérve rendkívül gyorsan. A modernizáció és a dekolonizáció meghatározó időszaka volt ez éppen annyira, mint a hagyományos társadalmi normák és szokások látványos megkérdőjeleződésének és a fogyasztói ideálok követésének a kora is egyben. Egészen merész, nem túl sok sikerrel kecsegtető vállalkozás volt eközben a történelmi idők nagyszerűségé felé tekintve Franciaországot úgy elhelyezni a nagyhatalmi sakkjárában, hogy a képzeletbeli sakkfigurák hatókörében a lehetséges lépések száma minél több lehessen, mindezt ráadásul úgy, hogy a korabeli nemzetközi rendszer lényegét tekintve kétpólusú volt és ideológiai szempontból végletesen megosztott. Legalább látszatra és egyes területeken ténylegesen, elég jól sikerült ez mégis, noha a francia különutas politika sok konfliktus forrása volt, s a gyümölcse végül csak amolyan pszeudonagyhatalmi státusz lett. Igencsak valószínű, hogy a De Gaulle-i francia külpolitikának (és a tábornok sajátos retorikájának) megannyi váratlan fordulata ellenére is, a nyugati világ egésze – amelynek vezető és meghatározó hatalma az Egyesült Államok volt – minden kellemetlenség és megosztó tendencia dacára csak nyert végül azzal, hogy Franciaország stabilizálta belső állapotait és világosabbá tette külpolitikáját, mert összességében mégis jelentősebb erőt lehetett együttesen felmutatni a Szovjetunióval szemben.

A *grandeur* igénye sem sorolható a teljesen öncélú törekvések közé, hanem tulajdonképp benne élt tovább a 18. század végi forradalmi háborúk „univerzalista” nacionalizmusa, amelyben a nemzetek felszabadításért vívott küzdelem élharcosának a szerepét a franciák játsszák, s a nagyság is idővel inkább a szellemi vezér alakját idézi, mintsem a fölényes hódítóét. A francia gyarmati uralom 1945 utáni erőltetett fenntartása – és ezt De Gaulle élesen látta – amiatt is vált egy sikeres és hiteles francia külpolitika kerékkötőjévé, mert a dekolonizáció lezárása és a következmények felszámolása nélkül Franciaország aktív világpolitikai szerepre már aligha pályázhatott. Az új világban a gazdasági hatalom, a technológiai fejlettség, valamint a régebbi kulturális és nyelvi kötődések talaján fejleszthető kapcsolatok jelenthették a nagyhatalmiság valódi bázisát. De Gaulle hitt a külpolitika primátusában, így mindig tekintettel volt arra, hogy az elnöki hatalom e téren jól érvényesüljön, az ország külkapcsolati rendszerének kialakítása az elnöknek „fenntartott” területté (*domaine réservé*) vált. Az azóta eltelt évtizedek során is megmaradt a nagyívű elképzelések és magasröptű célok igénye, a tábornok politikai hagyatékának azon eleme, mely szerint a közepszerűség szükségképpen vonja maga után a hanyatlást is, így a *grandeur* még ma sem halványult el, és része maradt az élvonalbeli politikusok krédójának (ha már nem is De Gaulle nyíltságával megfogalmazva).²²

De Gaulle népszerűségének alakulása, amelyet ő Franciaország népe és vezetője közötti amolyan lojális paktum dimenziójában értelmezett, államfői működésének kezdeti néhány esztendőjét követően az addigi magas szintről ugyan visszaesett, így az első közvetlen elnökválasztás második fordulójában François Mitterand ellenzéki jelöltként már imponáló eredményt könyvelhetett el, drámai zuhanást mégsem mutatott, még 1968-ban sem, amikor jó darabig – legalábbis látszatra – az azonnali bukással is számolni lehetett.²³ A párizsi diákmozgalmak és a mély belpolitikai krízis végül személye melletti példátlan méretű utcai demonstrációval és utóbb a gaulle-istáknak és politikai szövetségeseiknek a parlamenti választásokon aratott átütő győzelmével zárult. Miután mintegy fönixmadárként, hamvaiból feléledve tudott ismét megújulni és a politikai háttérét is megerősíteni, végül egy számára kardinális, mindazonáltal politikai jövőjét nem szükségszerűen és végleg eldöntő polémia a Szenátusról

stabilizálta
Franciaország
belső rendjét

22 Tony CHAFER: *From Confidence to Confusion. Franco-African Relations in the Era of Globalisation = France on the World Stage. Nation State Strategies in the Global Era.* szerk. Mairi MACLEAN – Joseph SZARKA, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2008. 39–41., 46.; Albrecht SONNTAG: *The Burdensome Heritage of Prestige Politics = France on the World Stage...* I.m. 85., lásd még: BALÁZS: *Egy francia jelenség.* I.m.

23 De Gaulle népszerűségének különféle válsághelyzetek, szavazások és külpolitikai események függvényében való alakulásáról lásd a méréseket összefoglaló táblázatot: BECKER: I.m. 117.

és a közigazgatási decentralizációról oda vezetett, hogy államfői posztjáról idő előtt leköszönt. A tábornok taktikájának részeként előre kilátásba helyezte ugyanis lemondását, amennyiben a kérdésben kiírt népszavazáson alulmarad, ám ellenzőinek tábora a szélesebb szavazói rétegekben már felduzzadt, így politikai hazardjátéknak bizonyult az előzetes bejelentés. A végül negatív kimenetelű politikai akció mégis arra teremtett alkalmat, hogy De Gaulle robosztus alakjának és később is töretlenül megmaradó pozitív történelmi imázsának a szempontjából még éppen jó pillanatban távozott, s alig több mint másfél évvel később bekövetkező halála után személye szinte olimposzi magasságokba is emelkedhetett.

De Gaulle politikai örökségének a mindennapok szintjén kézzelfogható a jelentősége – az V. Köztársaság tekintélye és az elnöki nimbusz kéz a kézben járnak. A rendszer olajozott működésének sarokköve az elnöki kezdeményező-készség, az államfő mögött azonban a nemzet egészének is szükséges többékevésbé felsorakoznia (*rassemblement*). Meg kell tehát találnia az elnöknek a „mozgósítás” és a jövőbe mutató célok érdekében a személyéhez illő, adekvát retorikai fordulatokat, ahogyan ebben De Gaulle – aligha kétséges – igazi mesternek számított.

A pártok demokráciája a tábornok számára egyáltalán nem volt szimpatikus. A pártpolitikát kiszámíthatatlan folyamatok „boszorkánykonyhája” gyanánt szemlélte (egyszer a Macbethben feltűnő boszorkányok üstjét említette párhuzamként), de végső soron (saját történelmi küldetésével szemben ható ellenerőként) túl is értékelte a pártokat, azok társadalmi beágyazottságát, alkalmazkodóképességét viszont némiképp alábecsülte. Az elnöki székben De Gaulle-t közvetlenül követők (Pompidou és Valéry Giscard d’Estaing) mindennek a jelentőségét már jobban felismerték.²⁴ A pártok nem szorultak háttérbe az V. Köztársaság idején sem, fontosnak bizonyult, hogy a politikai küzdelmekben az arculatuk markánsan megjelenhetett. Csaknem egy évtized sikerei után, a De Gaulle távozását jelentő népszavazási kudarc egyik magyarázata is abban rejlett (miközben nem sokkal azelőtt még nagy sikert könyvelhetett el), hogy rosszul mérte fel a saját támogatói sorában mutatkozó nézetkülönbségeket.

EPILOGUS

A tábornok a lemondását követően visszahúzódott vidéki otthonába, Colombey-les-Deux-Églises-be, ahol emlékiratainak folytatásán dolgozott. Hangulata utolsó hónapjaiban jobbára elégikus, csalódott és szkeptikus volt, amit egyik munkájában André Malraux író, korábbi miniszter örökített meg. 1969. december 11-én Malraux meglátogatta a tábornokot otthonában. Amikor Yvonne-al, De Gaulle feleségével együtt mindhárman ebédhez ültek, még a macskákról indult a társalgás, majd lassanként Malraux szellemes fejtegetései már a történelem és földrajz megannyi kérdése felé kalandoztak el. Az író megragadta a tábornok figyelmét, aki – régi jó szokásához híven – tudott hosszan is hallgatni, ha szellemileg pezsdítő eszmecserére nyílt kilátás. Idővel azután, amikor Malraux a francia irodalom és történelem nagyságaihoz ért, De Gaulle hirtelen közbevágott: „Mit gondol a császárról?” Az előadó nem zökkent ki, epigrammatikus választ adott: „Nagyon nagy szellem, de meglehetősen kicsiny lélek”. Ezzel arra utalt, hogy Napóleon, hasonlóan más hódítókhoz, intelligens és erőteljes lehetett ugyan, de az e világi hatalom kérdései távol tartották a komoly lelki és spirituális dimenzióktól, így – fogalmazott Malraux – Nagy Sándorral, Caesarral és Dzsingisz kánnal együtt Isten, mikor a színe előtt megjelent, „hitánórára küldte”. A tábornok erre megjegyezte: „Ami a lelket illeti, arra neki [ti. Napóleonnak] nem maradt ideje”. Ezután még hozzátette, hogy nem „hétköznapi” lélek volt, végül pedig a gondolatfűzért sajátosan zárta le: „A teremtés legendás hatalma, érti, hogy mire gondolok, átveszi a lélek helyét”.²⁵ ■

²⁴ GAFFNEY: *I.m.* 8–10.

²⁵ Ismerteti és idézi: Patrice GUENIFFEY: *Napoleon and de Gaulle. Heroes and History*. Harvard U. P., Cambridge, 2020. 180–181.